

1917 Den tyngste børi

Den mannen ber tyngste børi som ingen har å bera, skrev dikteren Jan-Magnus Bruheim (1914-1988). Det ligger mye visdom i ei slik setning. Dernest kan den nok ha sine rake motsetninger for den det ofte gjelder, og ord som rettferdighet og urettferdighet blir meningsløse. Forenklet sagt kan det som føles rettferdig virke urettferdig på andre, og omvendt. Likevel vil nok allmuen fort enes om at noen har det verre enn andre, og at den *børi* nettopp vedkommende bar - ikke kunne ha vært tyngre. I min søken etter historier og eksempler på faktorer som former oss og vår kulturarv, møter jeg av og til en fortelling, en familie eller en hendelse som slår hardere enn andre. Graden av følelser og ettertanke er selvsagt proporsjonal med evnen til å forstå, med evnen til å sette seg inn i situasjonen og med evnen til å ta til seg inntrykk. Et menneske eller en familie sitter ofte inne med sterke historier, enten selvopplevd eller innen sin slekt, men kvier seg fra å stå frem. De vil ikke ha på seg at de fremmer sin sak. De tar derfor ikke noe initiativ. Det er som oftest jeg som mest "presser" frem en historie. Slik også denne gangen, hvor jeg skal ta dere med til ei mor, til et foreldrepar og en familie som nok *bar den tyngste børi*. Dette gjør jeg i håp om at noen skal stanse litt opp, forstå og innse at de fleste av oss ikke har noe å klage over. Overflod, grådighet, sutring og klaging er parameter vi nok alle blir et offer for av og til, jeg ikke bedre enn andre, men ved å la denne familiehistorien komme på trykk og til allmenn beskuelse, har jeg et håp om at både du og jeg lar oss påvirke.

Hun var ferdig med å gråte. Kilden var forlenget uttørket. Men inni seg gråt hun konstant. Denne smerten som vi alle noen ganger i løpet av livet har erfart. Det å gråte innvendig er som å smørje hjulet. Du må videre, bare ikke akkurat nå. Litt mer smørning, og knirkingen blir borte. Det i seg selv litt befriende. Og livshjulet blir dempende og tåler en ny støyt. Hun gikk med rak rygg. Hun hadde sin verdighet. Dette ordet som så mange av oss har på toppen i pyramiden. Men inne i sjela jobbet hun knallhardt med seg selv, med sine tanker og med sin samvittighet. Tanker som ville ha revet de fleste av oss i filler. Hun var sterk, men ingen er

sterke nok til å tåle alt. Det visste hun. Pausene ble hyppigere etter hvert som målet nærmet seg. En overbeviser seg selv best når en står i ro. Det å hvile sendte flere signaler til avgjørende myndighet, nemlig regjeringen og stortinget, for henne: hjernen og samvittigheten. Hun kjempet en kamp de fleste ville ha tapt. Hun var bokstavelig talt dødsdømt. Det visste hun selvsagt også. Hun hadde ikke lenge igjen. Hun hadde ikke langt igjen. Hun måtte videre. Skrittene ble kortere, langt der fremme så hun døden. Men hun så samtidig redningen, ikke for seg selv – men for de hun bar budskapet for, for de hun sloss for. Hun sendte kontinuerlig bønner i vertikalaksen, et rop om hjelp - hjelp til å nå frem med budskapet, få innvilget et siste ønske for sine barn - en liten seier til slutt, så kunne hun komme opp og hjem til Ham.

Slik møter vi Randi Hammer Opheim, ei anonym kvinne i vår lokale historie, ei av disse som ikke har fått verken medalje eller bauta, men som ruver mer enn de fleste i vårt historiske landskap - når du har fått lært henne å kjenne. Vi kjenner nok lignede tilfeller noen hundre år tilbake. Men fra vår egen tid, kjenner vi få - knapt noen. Ei heller hjelper det å vite at en ikke er alene. For den og de det gjelder, er det "enestående smerte". For Randi var det i tillegg andre familiære hendelser som til sammen faktisk gjør denne kvinnen, mor og familie ganske så spesiell. - Randi Opheim ble født i 1873. Hun døde som enke den 29. juni 1917, kun 44 år gammel. Da hun skulle dø av tæring, gikk hun rundt i bygda og bød frem alle sine 6 barn.

Men la oss først begynne med Anton Andersen Hammer. Anton ble født på Vestre Hammer den 22. mai 1866, som sønn av Berit og Anders Hammer. Anton giftet seg med Sigrid Johnsdatter Kyllø og de fikk tre barn: Anders, Beret og Seri-Anna. Sistnevnte ble født den 6. mai 1899, og dør ca. fire måneder senere. Mor Sigrid Kyllø døde den 25. mai samme året, kun 24 år gammel - muligens som følge av barnefødselen. Tilbake satt Anton på gården Austre Opheim med to småunger. På dette tidspunktet hadde familien for lengst tatt etternavnet Opheim fra gården, en ganske så vanlig praksis på den tiden.

Anton og Sigrid hadde to barn. Først var det Anders Antonsen Hammer Opheim (1896-1971). Han overtok hjemgården av sin stemor da faren døde i 1914. Anders var en drivkraft innen samholdet i familien og hadde sitt faste uttrykk når søsken hadde vært på besøk på heimplassen: "*Di kjæm når de vil, og går når di vil*". Anders Opheim var Norgesmester på 5 000 m i 1923 og 1925. Han tok sølv på samme distanse i 1922 og 1924. Og bronse på 10 000 m i 1922 og sølv i 1923. Ved siden av deltager for Norge i trippellandskamper, ble han tatt ut til de olympiske leker i Paris i 1924. Men dårlig økonomi og arbeidssituasjon gjorde at han måtte takke nei. Så var det Beret Antonsdatter Hammer Opheim, født 17. september 1897. Hun kom til Lundamo, og senere Klæbu.

Randi Hammer Opheim

I 1903 gifter Anton Hammer Opheim seg for andre gang, nå med Randi Hammer. Hun var datter av Oleanna og Olaus Hammer på Nordre Hammer ("Nerri Håmmår"). Paret fikk 6 barn på de 11 årene de skulle få sammen. Anton dør 48 år gammel, den 6. september i 1914, litt over tre måneder før yngstebarnet Ruth ble født. Nå var det Randi som satt alene tilbake, med fem barn, ett i maven og med delansvaret for de to tenåringene fra første ekteskapet til Anton. Beret kom til besteforeldrene på Trøitesberget, og Anders overtok som nevnt gården som 17

åring fra stemor Randi. Randi kjøpte nabogården Kvål av Johan Bjørgum. Så kom sykdommen snikende. Randi dro til lege i Trondheim, men ingen ting kunne gjøres. Hun ble stadig svakere. Ei gammel kone, Marta Kvål, som bodde i ei stue ved gården, kom ofte inn og sang for Randi og ungene. Etter at ungene var utplasserte, kom de en siste gang til mor Randi for å ta farvel. En for en gikk de fram til senga og tok mor si i handa. Sørgelig, gripende og sterkt berørende, - skulle vært et pensum i skolen for ettertiden.

*F.v: Anders, mor Randi med Ruth i magen, på fanget Ragnhild, deretter: Olaus, Ragna, Olianna og Sigrid
Bildet tatt på Opheim i 1914- kanskje i begravelsen til pappa Anton*

Sigrid (1904-1983) ble den eldste i den nye søskenflokk. Sigrid ble trolig oppkalt etter farens første kone. Hun var 13 år da mora døde. Først kom hun til "Lunda", senere til Johanna og Robertus Hammer på Søre Mørset. Robertus var hennes onkel (bror til mor Randi). Sigrid giftet seg med John Hoseth, og etter hvert havnet de i Sparbu.

Så var det Olianna (f. 1906). Hun ble utplassert hos Ingeborg og Gunnar Bjørnsen Råen på Råen mellom, da hun var 10 år gammel. Ekteparet hadde ikke barn. Hun giftet seg med Håkon på nabogården Østre Raaen i 1929. En stund bodde de på "Palestina" i Hegra, før de kjøpte småbruket Trøan i Rådalen, hvor de bodde resten av sitt liv. Olianna ble nesten 96 år.

Ragna Bertine (f. 1908) var 6 år da faren døde og 9 år da mora døde. Hun kom til sin onkel Robertus. Johanna og Robertus sørget nok for en streng og myndig oppdragelse. Kroppsarbeid og håndarbeid var fremtredende, og hos Johanna på Mørset ble Ragna formet til arbeidsom, viljesterk og nøye. I ung alder fikk hun betennelse i ene handa, som førte til at et bein på oversiden ble operert bort. Det hemmet henne sterkt, men Ragna lærte seg etter hvert sine egne teknikker innen ulikt arbeid. Hun ble gift med Håkon Skjervold og kom til Vestre Tiller, hvor det var ganske primitivt. Det var verken innlagt vann eller utløp for kloakk: "E ha birri ut nok skitvatten", sa hun det selv da hun fikk velge mellom innlagt vann og kloakk ut av kjøkkenet.

Olaus Opheim (f. 1910) vokste opp hos Magnhild og Håkon Hoven, på Nordre Hoven - fra han var 6 - 7 år. Dette ekteparet fikk selv en sønn da Olaus var 18 år. Jenta på nabogården, Gurina (1909-1992) - ble som ei søster for Olaus. Faktisk var det ikke mer enn 20 m mellom våningshusene på de to Hovengårdene. Gurina og Olaus gikk i samme klasse på Gederås skole. Olaus har fortalt at det var Gurina som gjorde leksene for begge. Forholdet til Gurina holdt seg livet ut, bokstavelig talt. For her møter vi igjen ett av livets merkverdigheter. Olaus og Gurina ble nemlig gravlagt samme dag. Et annet sammentreff kan også nevnes da han døde: Under hans minnesamvær 11. september, kom skurtreskeren og tresket kornåkeren utenfor, den samme åkeren som ble sådd under minnesamværet til hans kone Thea, den 19. mai. I 1939 kjøpte Olaus småbruket Hammerhaug av Theas tante og onkel, Anne & Ole Hammerhaug. Der bodde han resten av sitt liv i sammen med Thea og sønnen.

*Bak f.v: Olaus, Sigrid, Olianna, Beret og Anders
Foran f.v: Ragnhild, Ruth Antonie og Ragna Bertine*

Ragnhild Opheim (f. 1912), var ikke fylt fem år da mor Randi døde i 1917. Ragnhild hadde da allerede blitt plassert hos besteforeldrene Oleanna og Olaus ”nerri Håmmår”. Bestemor Oleanna dør nyttårsdagen i 1918, og den 80-årige Olaus så seg ikke i stand til å fostre opp småjenta. Han måtte derfor ta med Ragnhild til Mette og Ole G. Hammer på Håmmårsbakkan, som fra før av hadde noen unger i riktig alder. Mening var at hun skulle være der til konfirmasjonen, deretter flytte inn hos Johanna og Robertus Hammer på Søre Mørset, hvor blant annet hennes eldre søstre: Sigrid og Ragna var. Ragnhild forble hos Mette og Ole G. Etter konfirmasjonen fikk hun sin første arbeidsplass, hos lærer Eidem på Gederåsskolen. Ragnhild hadde ulike poster rundt omkring. Så ble hun kjent med Adolf Jullum på Fredlund i Hognesaunet, og de giftet seg i juli 1936. Sammen med Ole dreiv de i mange år et gartneri under navnet Brørne Jullum Stjørdal Handelsgartneri. Ole Jullum ble for øvrig gift med Ruth, yngstesøstera til Ragnhild. Like etter at Ragnhild fødte en sønn i 1937, ble familien Håmmår hardt rammet av tuberkulose. Ragnhild ble sammen med to av sine fostersøsken, Peder og Elisabeth, innlagt på tuberkuloseheimen i 1937. Ragnhild overlevde, mens Peder og Elisabeth døde. Fosterbroren Magne ble også rammet, berga så vidt, men ble helselaus resten av livet.

Og da Adolf også fikk tub og kom på tuberkuloseheimen, kom tante Ruth til hjemmet som hushjelp og reservemor for Ragnhild og Adolfs nyfødte sønn.

Ruth Antonie (f. 1914), var den siste som mor Randi leverte fra seg. Hun ble født etter at far Anton døde. Ruth kom som 2-åring til Gjertrud og Petter Lund. Ruth kalte de naturlig nok for mor og far. Hun hang med faren overalt, var svært lett på foten - en egenskap som hang med mange av Opheim'an, og har forplantet seg videre. Det sies at i slekta "*spring de mer enn de går*". Ruth var svært sosial, hadde stor omgangskrets og viste stor omsorg for sine medmennesker. I 1938 ble hun gift med Ole Jullum, etter å ha kommet til Fredlund for å bistå sin søster, Ragnhild. Dermed ble altså to søstre gifte med to brødre. Sammen dannet de familiebedriften: *Brørne Jullum, Stjørdal Handelsgartneri* - som de dreiv i vel 20 år, og fortsatte deretter med egen virksomhet til først på 70-tallet. Ruth og Ole bodde i 2. etasje i våningshuset på Fredlund frem til de døde.

Representanter fra de 8 ulike slektsgreinene:

Over f. v: Marit Riborg Opheim (Anders), Riborg Nielsen (Olianna), Olav Opheim (Olaus), Jon Jullum (Ragnhild) og Gerd Jullum Rostad (Ruth)

Under f.v: Asbjørn Skjervold (Ragna), Synnøve Hoseth (Sigrid) og Ivar Hovdal (Beret)

Som vi har sett kom to av ungene til Johanna og Robertus på Søre Mørset, og en tredje var tiltenkt den heimen. Johanna ble født den 3. mai 1890. Hennes far døde som nygift 21-åring kun sju dager senere. Da hennes mor, Riborg - dro til Amerika, vokste Johanna opp hos sin bestefar Ole B. Mørset (1840-1913). Se den litt merkelige og interessante historien om Johanna Bernhards Mørset i *Stjørdalens krønike* nr. 3, side 54. Det er her vi møter to unger som leker i lag, hvis ovennevnte Ole B. Mørset er den enes oldefar og den andres far. Eller som Riborg Bidtnes, som var den ene ungen, sa det: "*Hva heter det når min oldefar er deres pappa*"?

Ikke bare var det en stor barneflokk som mistet sin far og mor, og grunnet det ble spredt rundt i bygda, men dette var årskull som ble voksne på det verst tenkelige tidspunktet i landets

historie hva gjaldt å finne arbeid, samt sette bo. Depresjonen og innledningen til de harde 30-årene bød på spesielle hindringer og utfordringer. Ungeflokken på Austre Opheim gikk mest fra en livskrise til en annen. Byrdene stod i kø da unge barnesinn skulle omformes. Landet var i krise da de i sin tur skulle starte sitt voksne liv, ekteskap og familie. De fikk så men ikke noe gratis. Alt dette til tross, kom det aldri en klage fra disse ungene som ble bortsatt. Deres takknemlighet til fosterforeldrene var meget stor. De uttrykte en respekt og tilhørighet utenom det vanlige, og kanskje nettopp på grunn av sin skjebne - ble de ikke bare så godt knyttet til sine respektive oppvekstmiljø, men de ble sterkt bundet til hverandre hele livet. Samholdet vedvarte gjennom runddager og andre tilstelninger hvor de stilte opp for hverandre. De var veldig stolte av sin mor og kunne leve seg inn i hennes situasjon - i forståelse og visshet. Det i sin tur gjorde fosterforeldrene om til et godt og trygt anker.

I 1917 dør altså Randi, etter å ha satt bort sine seks barn på bygda noen dager før hun døde. For denne skribent er dette gripende, det slår og gir ettertanker. En trist og skjebnefull utgang for Randi, i en familie som var så hardt prøvet i utgangspunktet. For familien og dagens etterkommere, må denne Randi være helt spesiell. Dette flotte og sterke menneske som mottok sin "dødsdom", sin skjebne - og som viste styrke med verdighet gjennom den tyngste utøvelsen ei mor kan foreta seg.

Ingen blomster eller krans blir årlig lagt på din grav av det offentlige, Randi. Ingen bauta har blitt reist, ingen minneord blir årlig fremført av offentlige personer. Men det er trolig slike som deg som burde ha fått sin minnebauta, som burde fått sitt navn og sin skjebne risset i stein - til et evig minne om de få som har delt denne skjebnen - og gitt oss andre en advarsel og påminnelse om hvor godt vi har det, hvor heldige vi er - og hva de reelle verdier dreier seg om. For ikke å snakke om vår sårbarhet. Vi tar helse og familie for gitt, og kanskje må det også være slik, men du skal aldri glemmes som den du var, ei god mor og stamtavle for mange av våre samfunnsnyttige innbyggere her i dalføret. Takk for at du var til - takk for din påminnelse. Du kjempet et slag du måtte tape, men på et vis vant du likevel. Ei sann heltinne.

Hvert besøk var som et dolkestøt i sjela. Hun hadde slitt seg avsted, i et ærend som ingen i dag kan forestille seg. Det å gi bort, ikke bare ett barn - men alle sammen. Det hjalp ingenting hvor mye hun selv overbeviste seg om at det var riktig ut i fra at hun snart skulle dø. Hun ønsket å sikre seg, for ikke å si fremtiden og oppveksten til sine egne barn. Ingen fattigkasse skulle få utplassere hennes barn uvilkårlig. Hun kjempe mot selv å bli hentet. Hun ba om en dag eller to mer av livet. Hun brukte sine siste krefter til å gå disse tunge skrittene, med ei bør som ingen skal bære. Kanskje tenkte hun at døden ville gi henne en befrielse, ta vekk bori? Vi vet i ettertid at Randi på Austre Opheim klarte å sette bort alle sine 6 unger før hun selv døde. Og vi vet at hun gjorde det nettopp fordi hun skulle dø. Men vi vet ingenting om hvordan hun hadde det - vi kan bare gjette og ane. En ting var å få noen til å ta til seg ungene, en annen sak var å forlate dem der og da, en etter en.

Hun hadde forsøkt minst seks ulike utveier, kanskje seks ulike forklaringer. Ungene var naturligvis på ulike utviklingsstadier. Hva forstod den ene i forhold til de andre? Hva enn hun ga som forklaring, ble det feil. Hvordan skulle hun forklare et barn at det måtte forlate henne, at det måtte vekk fra tryggheten, selve ankeret. Døden var nok der i tankene hos de største

ungene, men ikke hos de mindre. Hvorfor vil ikke mor ha meg mer? Hva var døden for noe? Slik gikk hun denne sommerdagen i 1917, nettopp slitt seg fra sin egen unge - hjemme satt

ytterligere to, som skulle til pers i morgen. Ville hun klare å gjennomføre alt dette? Bildet av den lille ungen som sleit seg fra kommende fosterforeldre, bildet av sitt eget barn som strakte seg etter henne. Hun økte farten for å lage større avstand i alle henseende. Kreftene ebbet ut, hun var i ferd med å knekke sammen. Bak seg hørte hun ikke lenger barnegråt, men skrik - skrik fra sitt eget barn, skrik i frykt og redsel - et rop om hjelp. Tårene rant i strie strømmer nedover kinnene i furer skapt av lignende tårer de siste dagene. Ansiktet var vridd i smerte. Selv om døden nærmet seg, og forlengst hadde satt sine merker, var det en annen type smerte som nå reiv i magen og forplantet seg opp til hjernen. Fornuften sa en ting, følelsene noe annet. Skulle hun snu? Gråten gikk over i oppgitthet. Det var bare en utvei: "*kjære Gud - ta meg hjem til deg nå.....*"

En del etterkommere samlet den 9. september 2011

1. rekke f.v: Marthe Jullum Fiskvik, Kristoffer Jullum Fiskvik, Eirin Brustad, Maiken Brustad, Henrik Raaen Opgård, Sunniva Raaen Opgård, Marion Raaen Opgård, Thea Opheim Olsen, Mio Chanket, Kristin Storødegård og Oliver Arjan Svartbekk.

2. rekke f.v: Hege Jullum Fiskvik, Kjersti Jullum Faanes, Hildegunn Berg, Hilde Skjervold, Anne Grethe Raaen Opgård, Tone Monica Opheim, Andreas Opheim Olsen og Hans Olav Opheim.

3. rekke f.v: Edith Storødegård, Geir Storødegård, Inger Geving, Vigdis Jullum Berg, Grethe Ekren, Gerd Jullum Rostad, Marit Riborg Opheim, Riborg Nielsen og Olav Opheim.

4.rekke f.v: Anton Raaen, Berit Skjervold, Kurt Terje Nielsen, Jon Jullum og Joar Ekren.